

**Бондарчук Е. Ю. Лингвокультурная типология «Aussteiger» в немецкоязычном дискурсе**

В статье определено понятие лингвокультурного типажа с позиций лингвокультурологии, указана актуальность исследования, выделены и выучены языковые средства выражения исследуемого типажа, описаны подтипы лингвокультурного типажа «Aussteiger» в немецком социуме на материале публицистического дискурса. На примерах продемонстрированы два основных подтипы Aussteiger: те, которые хотят покинуть общество и те, которые хотят вернуться к нормальной жизни. Также намечены перспективы дальнейшего изучения данной темы.

*Ключевые слова:* лингвокультурный типаж, языковая личность, Aussteiger.

**Bondarchuk O. Yu. Linguocultural Typology of the “Aussteiger” in the German Discourse**

The article deals with the notion of the “linguocultural type” in the linguocultural studies and its topicality in German language. The language means of expressing investigational type were singled out and studied. The subtypes of the linguocultural type “Aussteiger” in the German speaking society are described on the material of journalistic discourse. The examples shown, that there are two main subtypes Aussteiger: those who want to leave the community and those who want to return to normal life. The prospects of the subject at hand further study are outlined as well.

*Key words:* linguocultural type, language personality, Aussteiger.

Стаття надійшла до редакції 02.02.2013 р.

Прийнято до друку 28.02.2013 р.

Рецензент – к. філол. н., доц. Лисецька Н. Г.

УДК 811.111'42

**О. Р. Бурдейна**

**МЕТАФОРИЧНІ МОДЕЛІ КОНЦЕПТУ INSULARITY**

Традиційна теорія виокремлювала лише декілька способів утворення метафори та обмежувала вживання терміну. Метафора розглядалась як мовний засіб для заміни лексем, тоді як в основі метафори лежить субституція та взаємодія ідей і зміна контексту. Актуальністю даної розвідки є розгляд процесу метафоризації в когнітивній площині, що є невід'ємним для сучасних лінгвістичних студій, фокусом дослідження яких є інтеракція ментальних та мовленнєвих парадигм.

Проблематика процесу метафоризації є об'єктом дослідження таких вчених як Дж. Лакофф, М. Джонсон, М. Блек, М. Тернер, Н. Д. Арутюнова, М. В. Нікітін та ін.

Метою статті є встановлення концептуальних референта і корелята базових метафоричних моделей концепту INSULARITY. Мета передбачає вирішення таких завдань: аналіз основних тенденцій розвитку теорії концептуальної метафори та визначення конститuentів метафоричних моделей. Матеріалом дослідження слугували лексичні одиниці вторинної номінації, відібрані з друкованих та електронних текстів (British National Corpus) журналів та газет.

Вперше метафору як спосіб переосмислення значення лексеми на основі подібності описав Арістотель в «Поетиці». Метафора уможлиблює «говорячи про дійсне, поєднувати з ним неможливе». Арістотелю належить одна із перших класифікацій метафор. Він детермінує метафору як перенесення слова із зміною значення із роду у вид, із виду в рід, або із виду в вид чи за аналогією [1, с. 5]. Отже, саме в античній науці сформувався погляд на метафору як на невід'ємну частку мови, необхідну для комунікативних, номінативних та пізнавальних цілей [1, с. 6].

Айвор А. Річардс наголошує на метафоричності думки, яка розвивається через порівняння, звідки і виникають метафори в мові [2, с. 47]. Він наводить приклад формулювання принципу утворення метафори: значення є результатом взаємодії двох думок із різних сфер досвіду в одному слові чи виразі [2, с. 46]. В даному випадку свідомість зв'язує два предмета незчисленною кількістю способів, вибір яких визначається метою [2, с. 64].

Традиційні дослідження метафори зосереджуються на її двох функціях: з одного боку, вона є засобом створення поетичного образу, а з іншого – засобом формування нових значень слова, які утворюються шляхом встановлення аналогії чи подібності між сутностями, що визначаються [3, с. 141]. В основі метафори лежить поняття аналогії, яку вона виражає не прямо, опускаючи певні компоненти [4, с. 221].

Розмежування традиційного трактування метафори від когнітивного полягає в природі метафори. Н. Д. Арутюнова акцентує увагу на зміщенні вектору у вивченні метафори із філософії, в якій переважали аналіз та оцінка поетичної метафори у напрямку сфери мислення, пізнання, свідомості, концептуальних систем та моделювання штучного інтелекту. Метафора стала основою для інтерпретування процесів мислення та створення не тільки національно-специфічного бачення світу, але і його універсального образу [5, с. 6].

Метафора не обмежується лише вербальною сферою мови. Понятійна система людини впорядковується метафорично. Мислення є метафоричним, тому певні метафори слід розуміти як метафоричні поняття, або концепти [6, с. 7]. Механізм пізнавального процесу за участі метафори працює так: людський розум в процесі когніції співставляє

семантичні концепти, що стає підґрунтям для появи метафори. Отже, вербалізація метафори можлива саме тому, що вона являється метафорою концептуальної системи людини.

Механізми когнітивного процесу, які конструюють метафору Ерл Маккормак дистрибує на три ієрархічних рівні: 1) поверхнева мова; 2) семантика та синтаксис; 3) пізнання. «Мисленнєвий процес репрезентований в ідеальних конструкціях цими трьома рівнями, співвідносить їх один з одним при утворенні метафор і за допомогою більш загального процесу, який я називаю «процесом пізнання» [7, с. 360].

В когнітивістиці метафора визначається як структурне впорядкування одного поняття в термінах іншого, або як організація цілої системи понять за зразком іншої системи [6, с. 15].

Згідно теорії концептуальної метафори, запропонованої Дж. Лакоффом, в метафорі відбувається інтеракція цільового та вихідного концептуальних доменів, в процесі порівняння яких має місце перехресне мапування [8, с. 245]. Цільовий концепт/домен є концептуальним референтом. Вихідний концепт/домен є концептуальним корелятом [9, с. 3]. Цільові домени мають широкий спектр метафори, тобто відносяться до широкого діапазону вихідних доменів [10, с. 87].

Дж. Лакофф та М. Джонсон класифікують метафори на структурні, орієнтаційні та онтологічні, які вони відносять до конвенціональних вторинних номінацій.

Структурна метафора есплікується «як поняття, яке структурно метафорично впорядковується в термінах іншого». Вона дає можливість використовувати одне високо структуроване і чітко виокремлене поняття для структурування іншого [6, с. 15, 61].

В орієнтаційній метафорі один концепт організовує цілу систему концептів у відповідності один до одного. Дані метафори пов'язані із просторовою орієнтацією, із протиставленням «вверх-вниз», «центральний-периферійний» і т.д. Дані опозиції можуть варіювати у відповідності із культурою, або фізичним досвідом [6, с. 15]. В. В. Іванов пише: «Фізична орієнтація людини в світі слугує основою для того опису світу, який закріплений в мові» [11, с. 173]. Просторові орієнтаційні шкали конституюють багату основу для інтерпретації понять в орієнтаційних термінах [6, с. 25].

Осмилення досвіду в термінах об'єктів та сутностей дозволяє виділити онтологічну метафору, яка трактує події, дії, емоції, ідеї і т.п. як предмети та матеріальні сутності. Репрезентація нашого досвіду у вигляді предметів, або речовин дає можливість їх класифікації, визначення кількості, розмірковування про них [6, с. 25].

В нашому матеріалі дослідження ядерний конститuent ОСТРІВ базового концепту INSULARITY уподібнюється об'єктам неживого світу через онтологічні та структурні метафори. Це метафори із таким понятійним простором концептуальних корелятів як НЕЖИВИЙ

ОБ'ЄКТ. Концептуальним референтом, який теж конструює метафоричну зв'язку є ОБ'ЄКТ НЕЖИВОЇ ПРИРОДИ.

Концептуальний корелят НЕЖИВИЙ ОБ'ЄКТ конкретизує наступні варіанти метафоричних моделей, в яких ОСТРІВ як ОБ'ЄКТ НЕЖИВОЇ ПРИРОДИ є:

- ОБ'ЄКТ, над яким можна виконати дію:

*The island is savage, blackened, proudly ruined, as if a god had a colossal tantrum and laid it to magnificent, careless waste.* [12, FBL 766]

- СУТНІСТЬ, яку можна спробувати на смак як їжу:

*GET A taste of the Channel Islands for 15! British Channel Island Ferries are extending their minicruise excursions to September 12.* [12, CH5 35]

- ДІМ, який може бути домівкою:

*The island is home to one of the largest seabird colonies in Britain and is especially notable for its 160 000 pairs of Manx shearwaters – about one third of the world population lives here.* [12, G2S 853]

- ПРИРОДА, яка імплікується в землі:

*Lavishly illustrated with colour photos, it takes you group by group through the plants and animals of that amazing island, the 'naturalist's promised land.* [12, EFF 752]

- ПОДІЯ, яку можна відсвяткувати:

*The island of Jersey will be a feast of flowers from July 15 to 20 during its annual flower festival.* [12, ACX 202]

- РАЙ, який можна відвідати на землі:

*The island is a lush, rich, tropical 'paradise'.* [12, E9 642]

- МАГІЯ, яку можна розв'язати:

*Mike Barlow, who has a tourist business in Kyleakin, opposes the bridge because it would spoil the island's 'magic'.* [12, A1 234]

У зв'язці НЕЖИВИЙ ОБ'ЄКТ Є ОБ'ЄКТ ПРИРОДИ ядерний конституент ОСТРІВ виступає корелятом, а ПРИРОДА – концептуальним референтом :

*Irish gardens are islands of perfection in a landscape of empty fields as rough and tussocky as a moulting dog.* [12, A7D 51]

Метафорична зв'язка НЕЖИВИЙ ОБ'ЄКТ Є ПРОСТІР реалізується в метафоричних моделях із концептуальним корелятом ОСТРІВ у значеннях зони внутрішньої стабільності, міської, або демократичної зони, а концептуальними референтами виступають:

- АРМІЯ:

*At first his appointment, last May, raised hopes that the new Russian army would become an island of internal stability.* [12, K5M 750]

- МІСТО:

*York is the main urban island in the county and Mr Conal Gregory's 147 vote hold on the city was effectively written off before the polling booths opened; he went down to Labour by a thumping 6,342.* [12, K4W 600]

- УСТАНОВА:

*'This university is the last island of democracy in this country,' and said that during Ian Smith's time as Prime Minister, students had the right to hold meetings on the campus without prior official approval. [12, A2M 239]*

Метафоричний простір ядерного конституенту ОСТРІВ концепту INSULARITY конструюється 11 метафоричними моделями. Референтна та корелятивна позиції ОСТРОВУ як ОБ'ЄКТА ПРИРОДИ складають відповідно 71% та 29% із переважанням випадків вживання метафор із референтною позицією ОСТРОВУ у метафоричній зв'язці. Метафоричні моделі концепту INSULARITY включають лише конвенціональні метафори, серед яких моделі – ОСТРІВ Є ДІМ, ПРИРОДА, ПОДІЯ, РАЙ та АРМІЯ – являються прикладами структурних метафор, а також до останніх відносяться моделі АРМІЯ, МІСТО та УСТАНОВА Є ОСТРІВ. Метафоричні моделі ОСТРІВ Є ОБ'ЄКТ та СУТНІСТЬ включають випадки вживання онтологічних метафор. Аналіз частотності вживання даних видів метафор свідчить про повне переважання структурних метафор в досліджуваних прикладах. Перспективою подальшого наукового пошуку є визначення базових метонімічних моделей концепту INSULARITY та їх специфікація за різними понятійними сферами відповідно до тематичної єдності.

#### **Список використаної літератури**

- 1. Складаревская Г. Н.** Метафора в системе языка / Г. Н. Складаревская – М. : Наука, 1993. – 151 с. **2. Ричардс А.** Философия риторики / А. Ричардс // Теория метафоры: Сборник: Пер. с англ., фр., нем., исп., польск. яз. / Вступ. ст. и сост. Н. Д. Арутюновой; Общ. ред. Н. Д. Арутюновой и М. А. Журиной – М. : Прогресс, 1990. – С. 44 – 67. **3. Радченко О. Ю.** Види концептуальної метафори: підстави класифікації / О. Ю. Радченко // Мова. Людина. Світ: до 70-річчя проф. М. П. Кочергана. Зб. Наукових статей / Під ред. Тараненка О.О. – Київ : Видавничий центр КНЛУ, 2006. – С. 141 – 145. **4. Ортони Э.** Роль сходства в уподоблении и метафоре / Э. Ортони // Теория метафоры: Сборник: Пер. с англ., фр., нем., исп., польск. яз. / Вступ. ст. и сост. Н. Д. Арутюновой; Общ. ред. Н. Д. Арутюновой и М. А. Журиной – М. : Прогресс, 1990. – С. 219 – 235. **5. Арутюнова Н. Д.** Метафора и дискурс / Н. Д. Арутюнова // Теория метафоры: Сборник: Пер. с англ., фр., нем., исп., польск. яз. / Вступ. Ст. и сост. Н. Д. Арутюновой; Общ. ред. Н. Д. Арутюновой и М. А. Журиной. – М. : Прогресс, 1990. – С. 5 – 32. **6. Lakoff G.** Metaphors We Live By / G. Lakoff, Jonson M. – Chicago, London : The Univ. of Chicago Press, 1980. – 212 p. **7. МакКормак Э.** Когнитивная теория метафоры / Э. МакКормак // Теория метафоры: Сборник: Пер. с англ., фр., нем., исп., польск. яз. / Вступ. Ст. и сост. Н. Д. Арутюновой; Общ. ред. Н. Д. Арутюновой и М. А. Журиной. – М. : Прогресс, 1990. – С. 358 – 386. **8. Lakoff G.** Contemporary theory of metaphor / G. Lakoff // Metaphor and thought [ed. by A. Ortony]. – Cambridge : Cambridge University Press, 1993 – P. 202 – 251.

**9. Жаботинська С. А.** Концептуальная метафора: процедура анализа для множественных данных / С. А. Жаботинська // Актуальні проблеми металінгвістики. – Черкаси : Ант, 2011. – С. 3 – 6. **10. Kovecses Z.** The Scope of Metaphor / Z. Kovecses // Metaphor and Metonymy at the Crossroads: A Cognitive Perspective [ed. by A. Barcelona]. – Mouton de Gruyter, 2000. – P. 79 – 92. **11. Телия В. Н.** Метафоризация и ее роль в создании языковой картины мира / В. Н. Телия // Роль человеческого фактора в языке. Язык и картина мира. – М. : Наука, 1988. – С. 173 – 205. **12. British National Corpus** [Electronic resource]. – Available from : <http://corpus.byu.edu>

**Бурдейна О. Р. Метафоричні моделі концепту INSULARITY**

У статті розглянуто особливості термінології засобів вторинної номінації та прослідковано динаміку поглядів на проблему розрізнення метафори та порівняння. Розгляд метафори в когнітивній площині зумовлює актуальність даного дослідження. Визначено концептуальних референта і корелята основних компаративних моделей концепту INSULARITY та здійснено їх специфікацію за понятійними сферами. Метафоричні моделі проілюстровано на прикладі метафор.

*Ключові слова:* концептуальна метафора, концептуальний референт, концептуальний корелят.

**Бурдейная О. Р. Метафорические модели концепта INSULARITY**

В статье рассматриваются особенности терминологии средств вторичной номинации и отслеживается динамика взглядов на проблему различия метафоры и сравнения. Рассмотрение метафоры в когнитивной плоскости предопределяет актуальность данного исследования. Определяются концептуальные референт и коррелят основных компаративных моделей концепта INSULARITY и осуществляется их спецификация за понятийными сферами. Метафорические модели проиллюстрированы на примерах метафор.

*Ключевые слова:* концептуальная метафора, концептуальный референт, концептуальный коррелят.

**Burdeina O. R. Metaphorical Models of the Concept INSULARITY**

The article focuses on the peculiarities of terminology of the means of secondary nomination and dynamics of viewpoints on the problem of distinction between metaphor and comparison. Topicality of investigation is predetermined by the study of the comparative figure of speech in the cognitive continuum. Conceptual referent and correlate of the basic metaphorical models of the concept INSULARITY and their specification according to notional spheres are discussed. Metaphorical models are illustrated by the examples of metaphors.

*Key words:* conceptual metaphor, conceptual referent, conceptual correlate.

Стаття надійшла до редакції 11.02.2013 р.

Прийнято до друку 28.02.2013 р.

Рецензент – к. філол. н., доц. Бялик В. Д.

УДК 81'373-119(043)

**З. В. Гончарова**

### **АСПЕКТЫ ИЗУЧЕНИЯ ФЕНОМЕНА ЯЗЫКОВОЙ ИГРЫ В СОВРЕМЕННОЙ ЛИНГВИСТИЧЕСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ**

Языковая игра является одним из наиболее популярных и широко используемых средств языка литературных произведений, социально-политических изданий и рекламного дискурса. Тем не менее история ее рассмотрения как лингвистического феномена является сравнительно недавней. Изначально внимание к языковой игре было связано с изучением литературных произведений отдельных авторов, однако в последние десятилетия она стала характерным признаком языка средств массовой информации и неотъемлемой частью современной языковой действительности. Сегодня языковой игрой называют широкий круг явлений, имеющих место в художественной литературе, разговорной речи, публицистике и рекламе.

Целью данного исследования является рассмотрение основных аспектов изучения феномена языковой игры в современной лингвистической литературе. В соответствии с указанной целью необходимо решить ряд задач: определить основные подходы к толкованию феномена языковой игры в научной литературе: философский и собственно лингвистический; рассмотреть различные аспекты изучения данного явления в современной лингвистике; проанализировать определения понятия языковой игры, представленные в работах современных исследователей.

В научной литературе, посвященной изучению данного феномена, выделяют два основных подхода к его толкованию. Впервые термин «языковая игра» употребил Л. Витгенштейн, который связывал с данным понятием применение языка в соответствующей сфере общения, способность использовать языковые средства с учетом реализуемой ими функции (коммуникативной, экспрессивной, аппелятивной и т.д.) и понимания роли говорящего как участника коммуникативного акта в достижении цели общения. Например, употребление слова воспринимается Л. Витгенштейном «...одной из тех игр, посредством которой дети овладевают родным языком» [1, с. 79]. Философ описывал